

Naar een pensioen op maat

Auteur(s):

Vries, B. de

De auteur is deeltijdhoogleraar bij het Onderzoek Centrum Financieel Economisch Beleid (OCfEB) van de Erasmus Universiteit, voorzitter van het bestuur van de Sociale Verzekeringsbank en oud-minister van Sociale zaken en Werkgelegenheid. Het artikel is geheel op persoonlijke titel geschreven. Hij dankt de heren R.M.A. Jansweijer, P. van Yperen, A.J. de Geus, J. Stoekenbroek, H.J. Boehlé en R.A.J. Dur voor hun waardevolle commentaar op eerdere versies van dit stuk.

Verschenen in:

ESB, 81e jaargang, nr. 4055, pagina 373, 24 april 1996

Rubriek:**Trefwoord(en):**

pensioenen

Door de vergrijzing zal het steeds moeilijker worden om welvaartsvaste pensioenen te garanderen. Onlangs lanceerde R.M.A. Jansweijer een solidariteitsscenario dat de crisis tracht te bezweren. Dit scenario bevat veel elementen die telkens in de discussie terugkeren, zoals verbreding van de AOW-heffingsgrondslag en een vermindering van de aanspraak op aanvullende pensioenen. Daarom wordt dit scenario hier besproken. Het maatschappelijke draagvlak wordt ernstig betwijfeld. Het artikel sluit af met een alternatief.

Gouden bergen, diepe dalen

In zijn boek *Gouden bergen, diepe dalen* schetst Jansweijer vijf scenario's van de toekomstige ontwikkeling van de AOW en de aanvullende pensioenen ¹. De grote verdienste is dat een helder beeld wordt aangereikt van de complementariteit van AOW en aanvullende pensioenen en van de verschillende wegen die we kunnen inslaan. De toekomstige onbetaalbaarheid van het systeem komt heel duidelijk naar voren.

De gouden bergen van hooggespannen verwachtingen zouden voor toekomstige generaties weleens kunnen uitkomen op diepe dalen van frustratie. Daarbij valt op dat veruit de sterkste kostenstijging te verwachten is bij de aanvullende pensioenen. Deels hangt dat samen met de ontwikkeling van de AOW. Hoe kariger de AOW des te nijpender wordt de problematiek van de aanvullende pensioenen.

De overheid - verantwoordelijk voor de AOW - en de sociale partners - verantwoordelijk voor de aanvullende pensioenen - staan hier voor een gezamenlijk probleem. In het vervolg van dit verhaal wil ik laten zien, dat het een zegen zou kunnen zijn als dat ook leidt tot een gezamenlijke - d.w.z. goed op elkaar afgestemde - aanpak. Daardoor zou een solide basis kunnen worden gelegd voor een zowel in maatschappelijk als financieel opzicht toekomstbestendig pensioenstelsel. Ik maak hier dankbaar gebruik van door Jansweijer ontwikkelde scenario's (zie ook het kader) om een alternatief te ontwikkelen, dat in mijn ogen beter is.

Twee scenario's van Jansweijer

In dit artikel wordt gerefereerd aan twee scenario's over de ontwikkeling van de AOW en aanvullende pensioenen van R.M.A. Jansweijer. Dat zijn het basisscenario (ongewijzigd beleid) en het solidariteitsscenario ([tabel 1](#)).

Tabel 1. AOW-premie en pensioenpremie in beide scenario's

	basis- scenario	solidariteits- scenario
Aow-premie (% van premie-plichtig inkomen)		
1995	14	14
2010	14	14
2025	17	19
2040	19	22
Premie aanvullend pensioen (% van loonsom)		
1995	7	7
2010	13	9
2025	25	15
2040	26	15

In het basisscenario komen de aanvullende pensioenen onder grote druk te staan. Eén van de oorzaken daarvan is dat de welvaartsvastheid lang niet zo stevig wordt gewaarborgd door kapitaaldekking als vaak wordt gedacht. De meeste fondsen

hebben moeite met het inspelen op de groei van toekomstige verplichtingen. Ze financieren die pas af door extra back-service stortingen op het moment, dat dekkingstekorten zich feitelijk manifesteren. Er zit dus ook in het kapitaaldekkingstelsel een omslagcomponent. Bij de door Janswijer gebruikte veronderstellingen is die component vooral na 2015 zo fors, dat het stelsel dreigt te exploderen. Daarom introduceert hij een solidariteitsscenario. Belangrijke punten waarop dit scenario afwijkt van het basisscenario zijn:

- » de heffingsgrondslag voor de AOW wordt verbreed tot 65-plussers; dit leidt tot premieheffing over het aanvullend pensioen;
- » de AOW stijgt niet alleen met de contractlonen, maar daar bovenop met 75% van de geschatte incidentele looncomponent van 1% per jaar;
- » aanvullende pensioenen volgen slechts de prijsindex;
- » daar bovenop komt dat het aanvullend pensioen niet langer gebaseerd is op het eindloon, maar op het geïndexeerde gemiddeld verdiende loon (middelloon);
- » de franchise voor het aanvullend pensioen wordt verlaagd tot 70% van het minimumloon, zodat ook tweeverdieners elk afzonderlijk een vol pensioen kunnen opbouwen; tegelijk wordt echter het opbouwpercentage voor de aanvullende pensioenen voor ambtenaren verlaagd tot 60%, voor deelnemers aan ondernemingspensioenfondsen tot 55% en voor deelnemers aan bedrijfspensioenfondsen tot 50%; op korte termijn werkt dat neutraal uit op de premies, op langere duur wordt echter de premiestijging afgeremd; dat komt niet doordat het systeem goedkoper wordt, maar door de geleidelijke verbreding van de heffingsgrondslag als gevolg van het feit dat de franchise langzamer stijgt dan de verdiende lonen;
- » de verzekeringsplicht voor het nabestaandenpensioen houdt op 45-jarige leeftijd op; daarna is er vrijheid om te kiezen voor een hoger ouderdompensioen zonder nabestaandenpensioen.

Het solidariteitsscenario

Uit het basisscenario van Janswijer in [tabel 1](#) blijkt dat de premie voor het aanvullende pensioen flink stijgt als men vast wil houden aan een welvaartsvast pensioen. Janswijer introduceert daarom het solidariteitsscenario, dat grote ingrepen inhoudt in het systeem van pensioenvoorzieningen in Nederland.

Zijn oplossing houdt onder meer in het verschuiven van een flink deel van de druk op de aanvullende pensioenen naar de AOW, door middel van een gullere indexering: de 'cao-plus'-koppeling. Daarom stijgt in het solidariteitsscenario de AOW-premie.

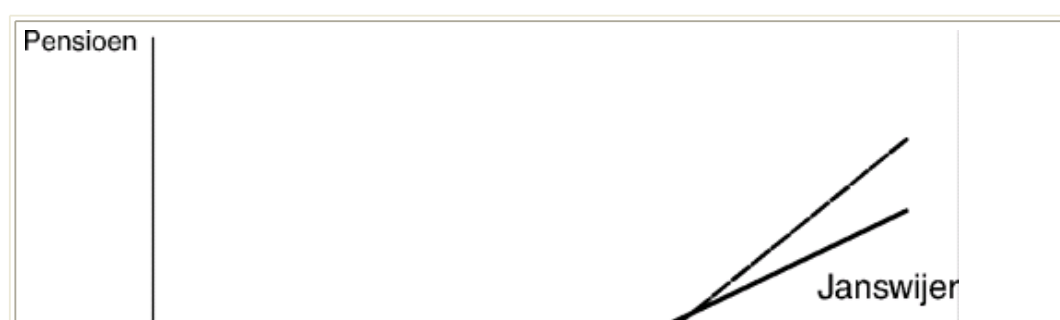
De tweede stap is een aanzienlijke verzwakking van de aanspraken op aanvullend pensioen. Dat is niet langer gebaseerd op het eindloon, maar op het zgn. opbouw- of middelloonsysteem. Daarmee wordt een eind gemaakt aan de wel zeer profijtelijke positie van mensen die laat in hun carrière nog een forse inkomensstijging doormaken. Tegelijk wordt de pensioenschade beperkt voor mensen die laat in hun carrière bereid zijn genoegen te nemen met lager inkomen. Bovendien wordt het stelsel als geheel natuurlijk aanzienlijk goedkoper.

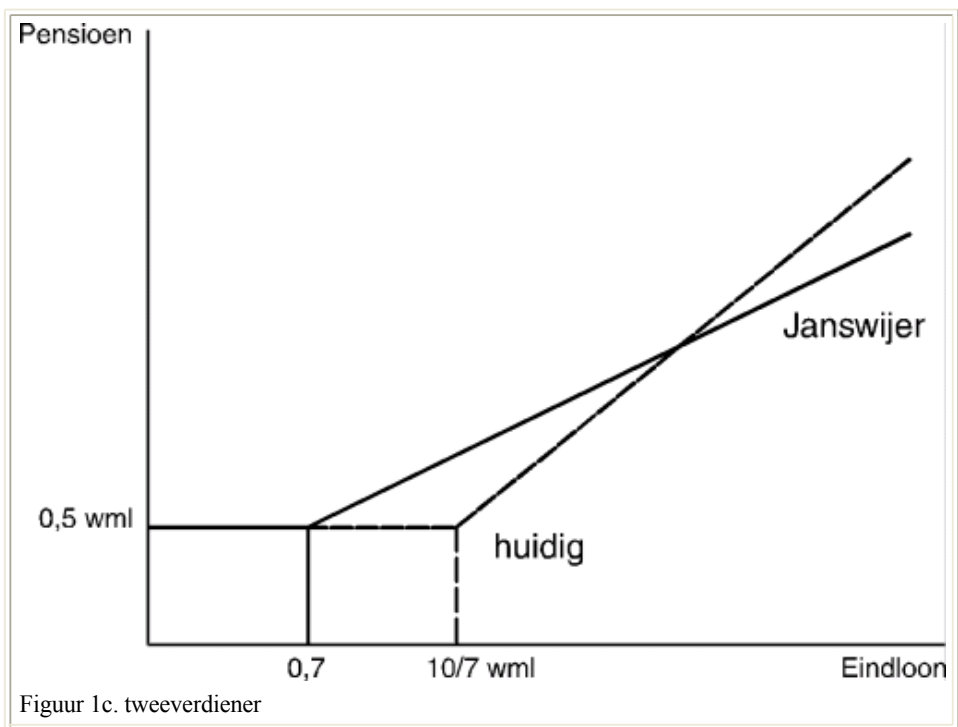
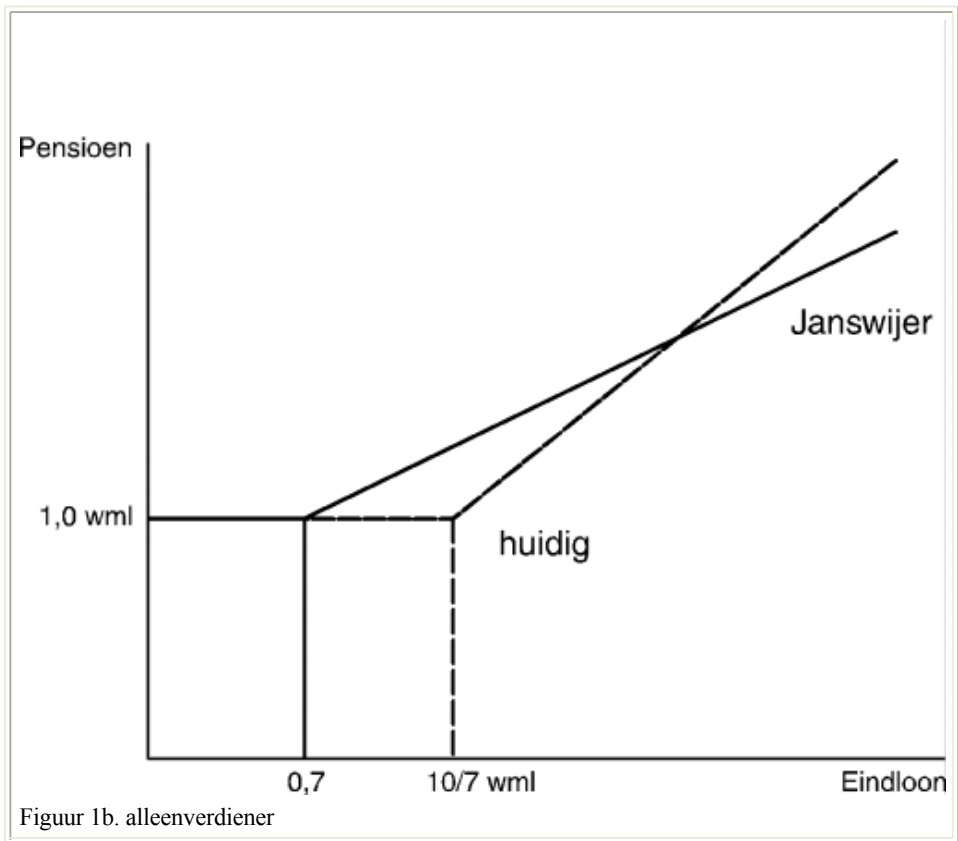
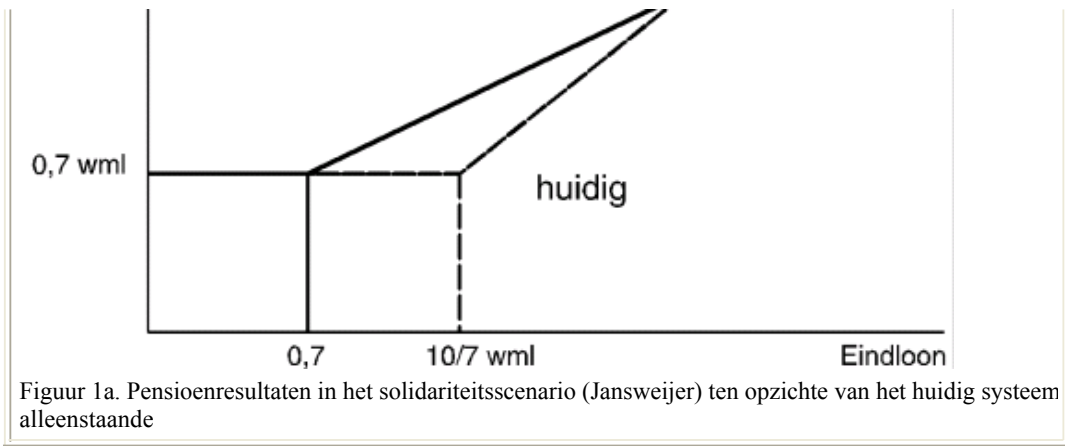
De derde stap is, dat zowel het opbouwpercentage als de franchise fors wordt verlaagd. Voor de lagere inkomensgroepen pakt dat per saldo gunstig uit, voor de hogere ongunstig. Dat effect wordt nog versterkt door de vierde stap, die bestaat uit een kariger koppeling van de aanvullende pensioenen (cao-'min' koppeling). De vijfde stap ten slotte is, dat wat er van het aanvullend pensioen overblijft ook nog eens wordt onderworpen aan premieheffing voor de AOW.

Kritiek

Het solidariteitsscenario heeft naar mijn oordeel een aantal tekortkomingen, waardoor het onvoldoende toekomstbestendig zal blijken te zijn.

In de [figuur 1a](#), [figuur 1b](#) en [figuur 1c](#) zijn de inkomenseffecten voor drie categorieën inkomensontvangers in beeld gebracht; voor het huidige systeem is daarbij uitgegaan van een franchise van 10/7 van het minimumloon, wat - ondanks een tendens naar lagere niveaus - nog steeds het meest voorkomt. Daarnaast is verondersteld dat het middelloon 80% van het eindloon bedraagt en het opbouwpercentage 55% tegenover 70% bij het eindloonstelsel. Onder deze veronderstellingen blijken inkomens tot 2,2 maal het minimumloon vooruit te gaan. Door de premieheffing over het aanvullend pensioen ligt het snijpunt in de netto sfeer wat lager. Daar staat wel tegenover dat er voor de lagere inkomensgroepen gedurende hun actieve periode aanzienlijk hogere pensioenpremies moeten worden opgebracht. Dat leidt tot hogere loonkosten en/of tot lagere netto inkomens. Het valt op dat Janswijer aan de werkgelegenheids- en andere effecten daarvan voorbij gaat.

De conclusie uit deze cijfers is dat de oplossing voor het betaalbaarheidsprobleem van de aanvullende pensioenen in het

solidariteitsscenario bestaat uit twee delen nl. een verschuiving van een flink deel van de lasten naar de AOW; en een nivelleringsoperatie, die als gevolg heeft dat lagere inkomens er zelfs behoorlijk op vooruitgaan. Echte veren laten de hogere inkomens. Zij worden getroffen door de forse effecten van overschakeling naar middelloon en de beperking van het opbouwpercentage. Ik twijfel aan de wijsheid van die combinatie; zowel op inhoudelijke gronden als omdat ik niet verwacht dat er een stevig maatschappelijk draagvlak voor te organiseren is.

Daar bovenop komen nog de effecten van het verschil tussen de koppelingssystematiek van de AOW en het aanvullend pensioen en de verbreding van de grondslag voor de premieheffing voor de AOW. Ik zie in deze elementen een tweede bron van spanningen.

De indexering van de AOW

De 'cao plus'-koppeling voor de AOW en de 'cao min'-koppeling voor de aanvullende pensioenen botst naar ik vermoed met het algemene gevoel dat kapitaaldekking een veel solidere pensioendekking oplevert dan omslagfinanciering. Het zal niet eenvoudig zijn uit te leggen, dat we - na jaren van bevriezing en ontkoppeling - de AOW-index guller moeten maken omdat er problemen zijn met de betaalbaarheid van op kapitaaldekking gebaseerde aanvullende pensioenen. Dat vergt niet alleen een relativering van het begrip collectieve-lastendruk, die er zeker op korte termijn niet in zit. Ook uit systeem-oogpunt zijn er ernstige bezwaren, met name als de sociale minima beneden 65 jaar slechts gekoppeld worden aan de contractlonen zoals Jansweijer bepleit. Met dat laatste wordt voorkomen dat de kosten van de sociale zekerheid nog sterker stijgen en dat er aan de onderkant van de arbeidsmarkt problemen ontstaan.

Door een gullere koppeling zou de AOW echter steeds verder weggroeien van het sociaal minimum voor beneden 65-jarigen. Jansweijer meent dat dat verdedigbaar is, omdat de objectieve behoeften van ouderen groter zijn dan van jongeren. Met dat argument kan echter hooguit een vaste, maar geen groeiende afstand tussen het sociale minimum van 65-ers en 65+-ers worden verdedigd. Dat betekent, dat vroeg of laat de redenering losgelaten moet worden, dat de AOW slechts in een bestaansminimum voorziet. Maar dat kan weer gemakkelijk een discussie oproepen over de wenselijkheid van een inkomensafhankelijk basispensioen. Dat is een weg die we niet op moeten.

Premieheffing over aanvullend pensioen

Ook de verbreding van de heffingsgrondslag tot aanvullende pensioenen heeft meer bezwaren dan wel wordt gedacht. Het vaak gebruikte argument dat geen AOW-heffing over de daarvoor betaalde premies heeft plaatsgevonden gaat alleen op voor belastbare inkomens die niet uitkomen boven de eerste schijf. Alleen bij kleinere aanvullende pensioenen kan dus volgehouden worden dat die gefinancierd zijn door premies die de heffingsgrondslag van AOW hebben versmald. Het opvallende is echter dat voorstanders van verbreding van de heffingsgrondslag vaak bepleiten juist deze pensioentjes grotendeels buiten beschouwing te laten.

Problematischer nog is dat deze maatregel spanning oproept met het opbouw karakter van de AOW. Wie na de leeftijd van 15 jaar in Nederland is komen wonen, heeft op zijn of haar 65e geen recht op de volle AOW. Als mensen daarna wel door zouden moeten gaan met premie betalen, maar geen rechten meer kunnen opbouwen zal dat ongetwijfeld verzet oproepen. Alsnog extra rechten toekennen maakt het systeem echter nog duurder; bovendien zal het moeilijk zijn dat te beperken tot mensen met aanvullende inkomsten; beneden de leeftijd van 65 jaar ontstaat het recht immers primair omdat men er is en niet omdat men ervoor betaalt.

Een ander - op het eerste gezicht wat kinderachtig - bezwaar tegen premieheffing over aanvullende inkomsten is, dat dit technisch waarschijnlijk alleen fatsoenlijk vorm kan krijgen door ook over de AOW zelf premie te heffen; althans wanneer het de bedoeling is het bruto-inkomenstraject waarover premie wordt betaald voor 65-plussers en -minners gelijk te maken. Om te voorkomen dat bejaarden daardoor netto achteruitgaan vereist dat compensatie door een bruto verhoging van de AOW. Het optisch effect daarvan is dat de uitgavendruk van de AOW als percentage van het nationaal inkomen omhoog gaat. Ditzelfde effect is opgetreden bij de bruteringsoperatie in het kader van de belastinghervorming op basis van het rapport van de commissie-Oort in 1990. Op het moment van de invoering van zo'n hervorming ziet iedereen dat als een statistische kwestie. Enkele jaren later is dat echter vergeten en dient de statistiek vooral om het beeld van een in rap tempo duurder wordende AOW te bevestigen. Wie de AOW liefheeft doet er verstandig aan haar niet duurder te laten lijken dan ze is.

Op grond van al deze argumenten ben ik geen voorstander van premieheffing over, en een kariger koppeling van, aanvullende pensioenen. Als dat dan bovendien nog gepaard zou moeten gaan met een - wel te bepleiten - overstap van eindloon naar middelloon en een lager opbouwpercentage, wordt het hakmes wel heel krachtadig gehanteerd. Zowel de overheid als pensioenfondsen kunnen dan rekenen op bittere verwijten dat pensioensparen lelijk wordt afgestraft. Ik voorzie daarover een discussie, waar niemand met verlangen naar uitkijkt.

Een toekomstbestendig maatwerkscenario

Welke mogelijkheden zijn er om de andere hiervoor gesignaleerde spanningsvelden op te heffen, het systeem meer toekomstbestendig te maken en tegelijk toch nog voldoende solidariteitselementen overeind te houden? Ik zie daarvoor de volgende van het solidariteitsscenario afwijkende bouwstenen:

» consequente individualisering van de AOW naar een niveau van 60%: te realiseren in tien jaarlijkse stappen van 1% tussen 2000 en 2010;

» geen heffing van AOW-premie over het aanvullend pensioen;

» de keuze om af te zien van het nabestaandenpensioen kan pas op 65-jarige leeftijd worden gemaakt;

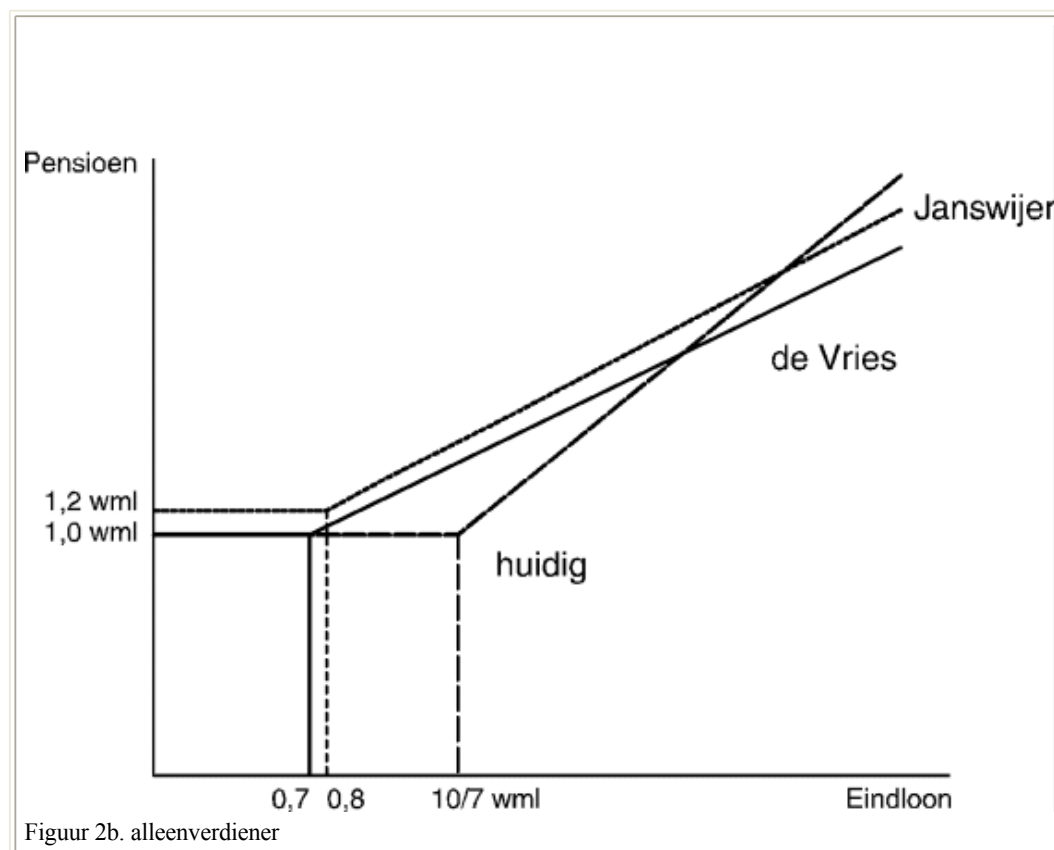
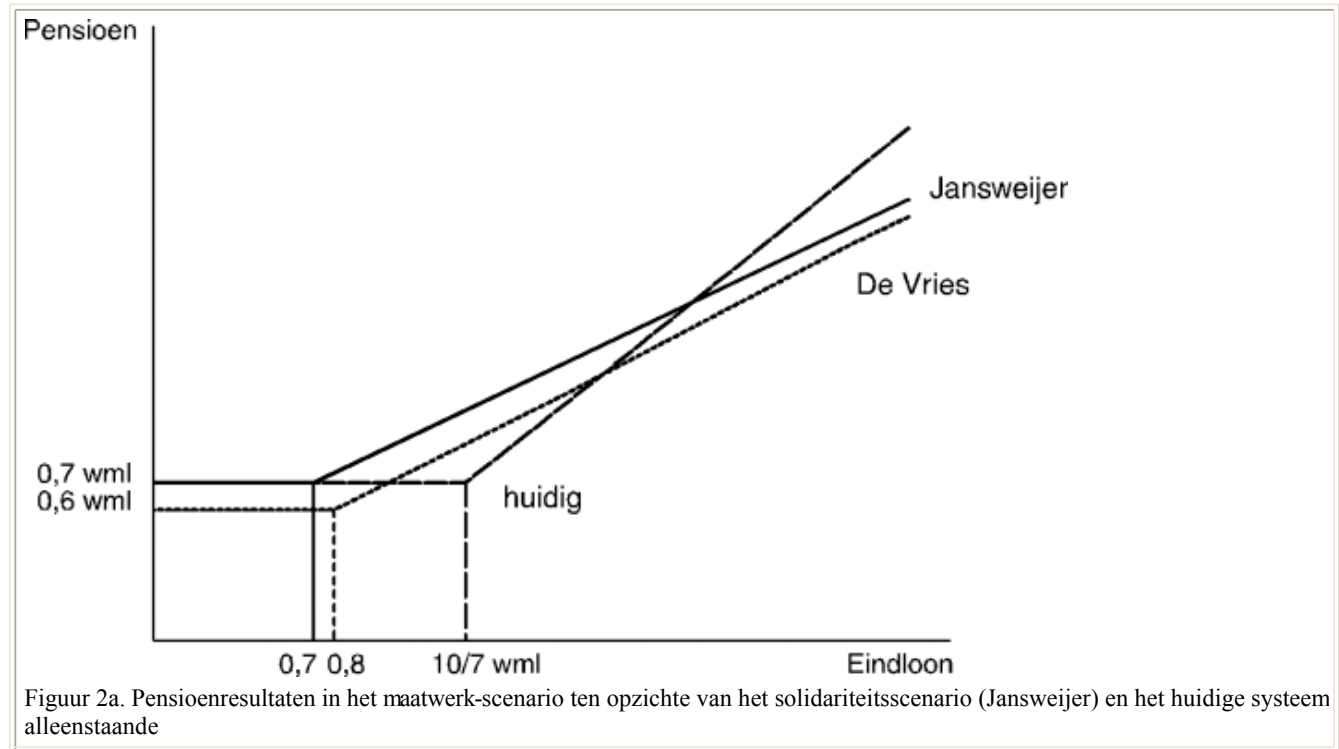
» koppeling van AOW en aanvullend pensioen aan de contractlonen;

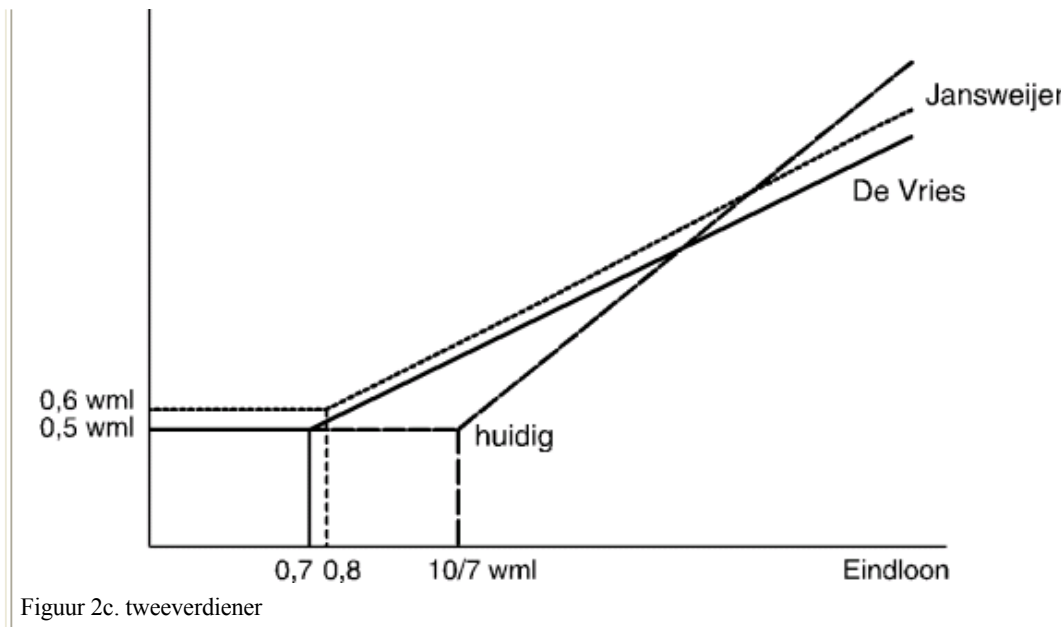
» invoering van een franchise van 80% van het minimumloon voor het aanvullend pensioen. Dat biedt - bij de overstap naar het

middelloonstelsel - op korte termijn ruimte voor een opbouwpercentage, dat ca. vijf punten hoger ligt dan in het solidariteitsscenario;

» daarenboven wordt gehuuden en samenwoners de mogelijkheid geboden de franchise van 80% van het wettelijk minimumloon maximaal te verdubbelen, voorzover de vrijvallende premies worden gebruikt voor: 1) een AWW-gat verzekering afgestemd op de individuele behoefte; 2) een verzekering die het eventuele gat opvult dat ontstaat door de afschaffing van de toeslag voor een jongere partner; 3) een franchise-gat verzekering, die het ouderdoms- en nabestaandengat, dat door de hogere franchise ontstaat, repareert op het moment, dat één van de beide partners - en daarmee minimaal diens AOW-uitkering - wegvalt.

Met de afschaffing van de differentiatie naar leefvorm in de AOW wordt een eind gemaakt aan calculerend gedrag dat leidt tot een alsmaar groeiende handhavingsproblematiek. De effecten ervan worden in het pakket als geheel echter goed opgevangen. In de [figuur 2a](#), [figuur 2b](#) en [figuur 2c](#) worden de pensioenresultaten vergeleken met die van het huidige stelsel en met het solidariteitsscenario.

Figuur 2c. tweeverdiener

Voor alleenstaanden pakt mijn pakket magerder uit dan het solidariteitsscenario, maar niet ongunstig wanneer wordt vergeleken met de huidige situatie. Op het minimumloonniveau wordt het effect van de afschaffing van de leefvormdifferentiatie net gecompenseerd; tot bijna tweemaal het minimumloon kan vervolgens meer pensioen opgebouwd worden dan nu meestal het geval is; daarboven ontstaat een groeiende achterstand ten opzichte van het huidige systeem.

Mijn wat gunstiger opbouwpercentage levert alleenstaanden pas bij inkomens groter dan ca. 4,5 maal het minimumloon een hoger bruto pensioen op dan het solidariteitsscenario. Netto wordt het omslagpunt echter al bereikt bij een eindloon van 2,5 maal het minimum; dat komt doordat bij mij premieheffing over het aanvullend pensioen achterwege blijft. Als de reële lonen gemiddeld met tenminste 0,75% per jaar stijgen pakt ook de door mij voorgestelde koppelingssystematiek gunstiger uit dan in het solidariteitsscenario.

Tegenover de wat magerder pensioenresultaten voor alleenstaanden met kleine inkomens staan voor hen in de actieve periode ook lagere premielasten; dat voordeel moet uiteraard in de beoordeling van het totaalbeeld worden meegenomen.

Al met al denk ik daarom dat dit pakket het tegenover alleenstaanden verantwoord maakt om de differentiatie naar leefvorm af te schaffen. Zeker als dat tijdig wordt aangekondigd en gespreid over een periode van tien jaar. Voorzover er aan de onderkant dan toch nog mensen in de knel komen kan dat opgevangen worden door bijvoorbeeld de individuele huursubsidie of soortgelijke woontoeslagen.

Tweeverdieners zijn over de hele linie bij mij gunstiger af dan in het solidariteitsscenario (zie [figuur 2c](#)). Zij profiteren zowel van de afschaffing van de leefvormdifferentiatie als van het gunstiger opbouwpercentage als van het achterwege blijven van premieheffing over de aanvullende pensioenen. Bij inkomens vanaf bijna drie maal het minimum gaan zij er echter ten opzichte van de huidige situatie op achteruit. Vanaf dat niveau gaat het effect van de overschakeling naar middelloon en een lager opbouwpercentage zwaarder wegen dan de winst van de lage franchise en de afschaffing van de leefvormdifferentiatie. Voor alleenverdieners ligt het omslagpunt pas bij een inkomen van 3,25 maal het minimumloon.

Nieuwe behoeften

Van dat rozige beeld blijft echter weinig over als rekening wordt gehouden met nieuwe behoeften als gevolg van andere aspecten van individualisering op pensioengebied. Dat betreft in de eerste plaats de introductie van keuzevrijheid voor het nabestaandenpensioen. Met name alleenverdieners, maar ook tweeverdieners zullen vaak behoefte hebben van die optie gebruik te maken.

Deze problematiek heeft een extra dimensie gekregen door de nieuwe Nabestaandenwet, waardoor met name voor veel jongeren de AWW-vloer onder het aanvullend nabestaandenpensioen wordt weggeslagen. Feitelijk ontstaat daardoor een pensioentekort, waar nog niemand goed raad mee weet². Niet alleen bij hogere inkomens zal er behoefte zijn zich daartegen te verzekeren. Ook alleenverdieners met bescheiden inkomens zullen het er vaak liever niet op aan laten komen, dat hun weduwe aan de Bijstand vervalft, met o.m. als gevolg dat alle eigen inkomsten later weggetoetst gaan worden. Tweeverdieners zullen eveneens vaak behoefte voelen aan een dekking voor dit gat, vooral als de inkomensinbreng van beide partners nog zeer ongelijk is. Een ander gat als gevolg van recent aangekondigde wettelijke maatregelen betreft de afschaffing van de AOW-toeslag voor de jongere partner.

Beide gaten zouden geheel of gedeeltelijk gevuld kunnen worden als alleen- en tweeverdieners kunnen kiezen voor een hogere franchise mits de vrijvallende premies worden aangewend voor een verzekering tegen deze nieuwe risico's. In de figuren verschuift daardoor het snijpunt met de lijn, die de huidige situatie weergeeft naar links en dus naar lagere inkomens. Wordt de volle dubbele franchise gekozen, dan wordt zelfs over de hele linie minder aanvullend pensioen opgebouwd dan in de huidige situatie.

Om te voorkomen dat daardoor een ouderdomspensioengat ontstaat op het moment dat één van de beide partners - en daarmee tenminste diens AOW-uitkering - wegvalt zou ook dit franchise-gat aanvullend verzekerd moeten kunnen worden.

Het aantrekkelijke van dit pakket blijkt dus te zijn dat de strikte individualisering van de AOW kan voorzien in een dringende behoefte om oplossingen te vinden voor problemen die als gevolg van diezelfde trend naar individualisering elders in het systeem ontstaan.

Op mijn verzoek is Jansweijer zo vriendelijk geweest om de effecten van mijn pakket door te rekenen. Dat resulteert in het in [tabel 2](#) vermelde beeld. Uiteraard mag daarbij aan geen van de cijfers een absolute betekenis worden toegekend; ze hebben vooral betekenis voor de vergelijking tussen scenario's.

Tabel 2. Ontwikkeling AOW-premie en pensioenpremie in het solidariteitsscenario en het maatwerkscenario

	basis- scenario	solidar. scenario	maatwerk- scenario
AOW-premie (% van het premieplichtig inkomen)			
1995	14	14	14
2010	14	14	13,5
2025	17	19	16,5
2040	19	22	17,5
Premie aanvullend pensioen (% van loonsom)			
1995	7	7	7
2010	13	9	10
2025	25	15	18,5
2040	26	15	19

Ondanks het achterwege laten van de grondslagverbreding en de afschaffing van de differentiatie naar leefvorm blijkt een aanzienlijke daling van de premiedruk ten opzichte van het solidariteitsscenario mogelijk. Zelfs ten opzichte van het basisscenario treedt op den duur een interessante matiging op.

Daar staat - zoals te verwachten was - tegenover dat mijn pakket bij de aanvullende pensioenen duurder uitvalt dan het solidariteitsscenario. Ten opzichte van het basisscenario treden echter zeer substantiële besparingen op. Dat betekent dat de financieringsproblematiek zowel in de collectieve als in de private sector aanzienlijk wordt verlicht. Bij de vergelijking tussen de kosten van de beide scenario's moet verder worden bedacht, dat in mijn scenario tegelijk ruimte ingebouwd zit om een aantal problemen op te lossen waar Jansweijer geen aandacht aan besteedt. Tegelijk is het veel minder kwetsbaar uit een oogpunt van handhaving en past het beter in een toekomstbeeld, waarin mensen meer keuzevrijheid krijgen.

Ook inkomenspolitiek kan het pakket naar mijn overtuiging door de beugel. Weliswaar worden de uitkomsten voor een goed deel bepaald door de wijze waarop gebruik gemaakt gaat worden van de nieuwe keuzemogelijkheden, maar het pakket biedt ruimte om nieuwe risico's op een acceptabele wijze af te dekken.

Slot

Een toekomstbestendig pensioenstelsel met meer keuzevrijheid vergt een aantal ingrepen in de AOW en de aanvullende pensioenen. Daarnaast is dringend behoefte aan ruimte om nieuwe gaten op te vullen. Al met al een complexe operatie, die nog heel wat commotie in de samenleving kan losmaken. Mits tijdig ingezet en goed op elkaar afgestemd zijn echter alleszins fatsoenlijke oplossingen bereikbaar.

Het nauwe overleg tussen overheid en sociale partners dat daarvoor nodig is staat echter wel wat dwars op de richting waarin onze sociaal-economische orde zich aan het ontwikkelen is. Het geschetste maatwerk-visioen krijgt daardoor welhaast het karakter van een utopie. Er is echter een kans dat de explosie van het aanvullend pensioensysteem waarop we bij ongewijzigd beleid afmarcheren dwingt tot herbezinning. Het recente pleidooi van Ten Wolde voor een convenant tussen overheid en sociale partners met heldere afspraken voor een langere termijn, maakt duidelijk, dat er in de pensioenwereld reeds dringend behoefte aan zo'n aanpak bestaat ³. Objectief zijn er klemmende redenen voor overheid en sociale partners om aan die oproep gehoor te geven. Het zou een doodzonde zijn als ideologie verhindert dat de mogelijkheden die hier liggen om tot een win-win coalitie te komen niet worden benut

¹ R.M.A. Jansweijer, *Gouden bergen, diepe dalen; de inkomensgevolgen van een betaalbare oudedagsvoorziening*, nr. V92 in de reeks Voorstudies en achtergronden van de WRR, SDU Uitgevers, Den Haag 1996.

² Zie bijv. E. Lutjes, Algemene Nabestaandenwet zorgt voor pensioentekort, in: *NRC/Handelsblad* van 14 februari 1996.

³ R. ten Wolde, *Consequenties van hervormingen in de AOW voor de betaalbaarheid van de aanvullende pensioenen*, Jaarvergadering Vereniging van Bedrijfspensioenfondsen, 1995.